

DOI: <https://doi.org/10.37129/2313-7509.2020.14.2.187-192>

УДК 359.34

О.М. Семененко¹, д.військ.н., с.н.с.<https://orcid.org/0000-0001-6477-3414>**Ю.Б. Добровольський**², к.т.н., доц.<https://orcid.org/0000-0002-1077-1402>**І.О. Целіщев**²<https://orcid.org/0000-0002-8027-4110>**В.Л. Іванов**²**Т.Л. Акініна**³**В.В. Дубовий**³¹Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, м. Київ, Україна²Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна³Науково-дослідний центр Збройних Сил України «Державний океанаріум» Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія», Україна

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ З ПІДВОДНОГО ПРОСТОРУ

У статті розглядаються загрози національній безпеці України з морського напрямку в мирний час у частині, що стосується підводного простору у межах територіального моря України

Ключові слова: протикорабельна оборона, угруповання кораблів, військово-морські сили.

Постановка проблеми

В умовах зміни геополітичної і економічної ситуації, появи нових морських кордонів і загострення конкуренції між країнами за право використання океанічних ресурсів і просторів, для України набуває все більшого значення питання пов'язані з діяльністю в Азово-Чорноморському басейні. Україна, як морська держава безумовно потребує захисту своїх національних інтересів з морського напрямку. Для належного забезпечення цього захисту виникає необхідність у визначенні загроз національній безпеці України з морського напрямку, зокрема, у частині, що стосується підводного простору. До анексії Криму українські ВМС могли висвітлювали підводну обстановку значно більшими силами, оскільки були мисливці за підводними човнами – корвети «Гернопіль», «Луцьк» і «Хмельницький». Сьогодні лише один корабель флоту оснащено гідроакустичною апаратурою для пошуку підводних об'єктів. Тільки фрегат «Гетьман Сагайдачний» може повноцінно здійснювати протичовновий дозор, але переважно тоді, коли він патрулює в морі, тобто епізодично. Крім того, Росія активно розвідує близьку морську зону й територіальне море України, зокрема з використанням сил спеціального призначення. Чорноморський флот отримав на озброєння два нових швидкісних катери типу «Раптор», які призначено для прихованої доставки груп диверсантів на узбережжя. Не виключено, що вищезгадані плавзасоби може бути застосовано проти України. Тому на ці загрози треба адекватно реагувати [1], [2]. Однак, на сучасному етапі в нашій країні такі загрози визначені тільки частково [1]–[3]. Зокрема, було сформовано ряд проблемних питань, які суттєво впливають на підготовку сил та виконання ними завдань з охорони підводного простору в межах територіального моря України в мирний час. На перше місце було поставлене питання щодо невизначеності потенційних та реальних загроз безпеці України, що можуть виникнути при порушенні іноземними підводними об'єктами підводного простору. Було наголошено, що це не дозволяє визначити критичні об'єкти, напрями зосередження зусиль, склад сил та засобів, інтенсивність їх застосування тощо. Саме це визначає актуальність визначення загроз національній безпеці України з підводного простору.

Аналіз останніх досягнень і публікацій

Проведений аналіз публікацій за даним напрямом досліджень свідчить про те, що питанням забезпечення національної безпеки держави з морського напрямку приділяється багато уваги в морських державах [2–9]. Однак, в Україні це питання є недостатньо розкритим [1]–[10], зокрема, сьогодні все ж таки залишилася проблема визначення загроз національній безпеці з підводного простору.

Тому метою статті є спроба у визначенні загроз національній безпеці України з морського напрямку у частині, що стосується підводного простору у межах територіального моря України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основними факторами, що визначають загрози національній безпеці України з морського напрямку у частині, що стосується підводного простору у межах територіального моря України є [1]–[4]:

- нарощування військово-морських сил та їх озброєння іншими країнами Чорноморського регіону;
- наявність територіальних претензій;
- неврегульовані питання щодо кордонів економічних морських зон та розподілу континентального шельфу;
- економічні інтереси України та зазіхання на її природні багатства;
- ведення розвідувальної діяльності в національних водах;
- тероризм на морі.

Всебічний розгляд загроз національній безпеці України передбачає визначення для кожної загрози якомога більших її характеристик, які підлягають оцінюванню (вимірюванню) у кількісній або якісній формі. Отриманий таким чином опис загрози буде складати так званий «Паспорт загроз». Паспорт загроз – це документ до якого заносяться різноманітні дані, які всебічно характеризують ту чи іншу загрозу національній безпеці з метою досягнення найбільш повного уявлення про неї.

Опис загроз національній безпеці України з морського напрямку в мирний час у частині, що стосується підводного простору у межах територіального моря України, пропонується здійснювати за такими характеристиками: сформованість загрози (реальна, потенційна). Під потенційними загрозами розуміються такі загрози імовірність практичної реалізації яких у середньостроковій перспективі невисока, а під реальними загрозами такі, що вже мають приклади прояву, а вірогідність їх дій достатньо висока у реальному часі; характер наслідків (загроза життєво важливим інтересам держави, загроза важливим інтересам держави, загроза периферійним інтересам держави); масштаб наслідків (значний, помірний, незначний, малий); джерела виникнення (міжнародні відносини, екологічні проблеми, техногенні проблеми); спрямованість загрози (політична сфера, воєнна безпека, безпека державного кордону, економічна сфера, екологічна сфера, інформаційна сфера); місце знаходження (зовнішня, внутрішня); форма прояву (явна, прихована); види можливих заходів щодо протидії загрозі (політичні, дипломатичні, економічні, правові, військові, інформаційно-психологічні); потрібні види ресурсів для протидії (внутрішні, зовнішні).

Основним інструментом всебічного розгляду загроз національній безпеці України з морського напрямку в мирний час у частині, що стосується підводного простору у межах територіального моря України є моніторинг підводної обстановки.

На сьогодні система моніторингу підводної обстановки у провідних морських країнах світу є складовою єдиної системи моніторингу надводної, підводної та авіаційно-космічної обстановки.

Аналіз дозволив визначити та характеризувати такі загрози національній безпеці України з підводного простору у межах територіального моря України в мирний час: економічна розвідка; вивчення гідрології моря та морського дна поблизу узбережжя України; розвідувально-підбивна діяльність іноземних спецслужб; забруднення підводного простору; мінна небезпека; незаконне ввезення в країну зброї, боєприпасів, засобів масового ураження, наркотичних засобів; тероризм.

1. Економічна розвідка: сформованість загрози – реальна; характер наслідків – загроза важливим інтересам держави; масштаб наслідків – помірний (завдання збитків економічним інтересам України); джерела виникнення – міжнародні відносини; спрямованість загрози – економічна сфера; місце знаходження – зовнішня; форма прояву – прихована; види можливих заходів щодо протидії загрозі – дипломатичні, економічні, правові; потрібні види ресурсів для протидії – внутрішні.

2. Вивчення гідрології моря та морського дна поблизу узбережжя України: сформованість загрози – реальна (розвідка маршрутів руху морського транспорту; місць базування кораблів та суден ВМС ЗС

України та входів у них; районів прокладки кабелів підводного зв'язку; районів прокладки газо- та нафтопроводів; районів знаходження підводних гідротехнічних споруд державного значення, систем висвітлення підводної обстановки); характер наслідків – загроза важливим інтересам держави; масштаб наслідків – помірний (у мирний час може призвести до збитків економічним інтересам України, у воєнний час дасть змогу противнику більш ефективно використовувати сили та засоби, здійснювати диверсійну діяльність); джерела виникнення – міжнародні відносини; спрямованість загрози – воєнна безпека, безпека державного кордону, економічна сфера, екологічна сфера; місце знаходження – зовнішня; форма прояву – прихована; види можливих заходів щодо протидії загрози – дипломатичні, військові; потрібні види ресурсів для протидії – внутрішні.

3. Розвідувально-підривна діяльність іноземних спецслужб: сформованість загрози – реальна (розвідка районів закритих (небезпечних) для плавання, рекомендованих шляхів, пунктів базування та портів, прихованої доставки та встановленням у них засобів технічної розвідки; маршрутів руху морського транспорту; місць базування кораблів та суден ВМС ЗС України та входів у них; районів прокладки кабелів підводного зв'язку; районів прокладки газо- та нафтопроводів; районів знаходження підводних гідротехнічних споруд державного значення, систем висвітлення підводної обстановки); характер наслідків – загроза важливим інтересам держави; масштаб наслідків – помірний (у мирний час може призвести до збитків економічним інтересам України, у воєнний час дасть змогу противнику більш ефективно використовувати сили та засоби, здійснювати диверсійну діяльність); джерела виникнення – міжнародні відносини; спрямованість загрози – воєнна безпека, безпека державного кордону, економічна сфера, екологічна сфера; місце знаходження – зовнішня; форма прояву – прихована; види можливих заходів щодо протидії загрози – дипломатичні, військові; потрібні види ресурсів для протидії – внутрішні.

4. Забруднення підводного простору: сформованість загрози – реальна; характер наслідків – загроза важливим інтересам держави; масштаб наслідків – значний або помірний (екологічне забруднення внаслідок нещасних випадків або навмисних дій, у тому числі, незаконне викидання небезпечних речовин в територіальних водах України – може спричинити значні економічні збитки, загибель людей та морських тварин; деградація морських екосистем; забруднення водоносних горизонтів); джерела виникнення – екологічні та техногенні проблеми (підводні нафто- і газопроводи; підводні бурові та платформи нафто- і газовидобування; скиди неочищених стоків у море та річки; затоплені у роки війни бойові кораблі, судна, підводні човни та літаки, які містять на борту боєзапас, нафтопродукти, отруйні і хімічні речовини, бойову техніку (що містить боєзапас, нафтопродукти, отруйні і хімічні речовини); затоплені з різних причин боєприпаси, отруйні і хімічні речовини; судна, які перевозять токсичні, хімічно-небезпечні речовини, нафтопродукти та радіоактивні матеріали; підйом сірководню до поверхні; підводні захоронення отруйних, хімічних та токсичних речовин); спрямованість загрози – економічна та екологічна сфери; місце знаходження – зовнішня, внутрішня; форма прояву – явна та прихована; види можливих заходів щодо протидії загрози – економічні, правові; потрібні види ресурсів для протидії – внутрішні та зовнішні.

5. Мінна небезпека: сформованість загрози – реальна; характер наслідків – загроза периферійним інтересам держави; масштаб наслідків – помірний, незначний; джерела виникнення – техногенні проблеми (мінна зброя часів другої Світової війни); спрямованість загрози – воєнна безпека, економічна та екологічна сфера (створює небезпеку для населення басейну Чорного моря, надводних та підводних плавзасобів. Може спричинити економічні збитки та загибель людей); місце знаходження – внутрішня; форма прояву – явна; види можливих заходів щодо протидії загрози – військові; потрібні види ресурсів для протидії – внутрішні.

6. Незаконне ввезення в країну зброї, боєприпасів, засобів масового ураження, наркотичних засобів: сформованість загрози – потенційна; характер наслідків – загроза важливим інтересам держави; масштаб наслідків – значний або помірний (може сприяти дестабілізації обстановки в Україні, здійсненню терористичних актів тощо); джерела виникнення – міжнародні відносини, внутрішні проблеми; спрямованість загрози – політична сфера, воєнна безпека, безпека державного кордону, екологічна сфера

(ввезення зброї, боєприпасів, засобів масового ураження, наркотичних засобів для кримінальних структур, сепаратистських рухів або терористичних груп); місце знаходження – зовнішня та внутрішня; форма прояву – прихована; види можливих заходів щодо протидії загрози – політичні, правові, військові; потрібні види ресурсів для протидії – внутрішні.

7. Тероризм: сформованість загрози – потенційна; характер наслідків – загроза важливим інтересам держави; масштаб наслідків – значний або помірний (може сприяти дестабілізації обстановки в Україні, виникненню екологічного забруднення, загибелі людей та морських тварин, призвести до економічних збитків тощо); джерела виникнення – міжнародні відносини, внутрішні проблеми; спрямованість загрози – політична сфера, воєнна безпека, економічна сфера (можливими об'єктами терористичних актів з підводного простору можуть бути: надводні та підводні плавзасоби; підводні нафто- і газопроводи; підводні бурові і платформи нафто- і газовидобування; місця базування кораблів та суден ВМС ЗС України; цивільні порти; місце знаходження – зовнішня та внутрішня; форма прояву – явна; види можливих заходів щодо протидії загрози – політичні, дипломатичні, військові, інформаційно-психологічні; потрібні види ресурсів для протидії – внутрішні та зовнішні.

Потреба в ефективному захисті життєво важливих інтересів нашої країни від загроз національній безпеці з морського напрямку, зокрема з підводного простору, обумовлює необхідність підвищення ефективності діяльності державних органів влади нашої держави, вироблення науково обґрунтованої державної морської політики України і стратегії її реалізації, створення відповідної системи моніторингу підводної обстановки та формування сукупності сил та засобів здатних протидіяти виявленим загрозам.

Висновки

Визначені загрози національній безпеці України з морського напрямку у частині, що стосується підводного простору у межах територіального моря України дозволять у подальшому: визначити критичні об'єкти впливу цих загроз; обґрунтувати перелік та оцінити обсяги завдань щодо протидії таким загрозам; визначити можливий склад сил та засобів для виконання завдань щодо протидії загрозам; обґрунтувати способи виконання завдань щодо протидії загрозам залежно від сил та засобів, що залучається.

Перспективи подальших досліджень

До перспектив подальших досліджень за тематикою статті можна віднести необхідність формування вимог до системи протидії загрозам з підводного простору, яка повинна буди складовою системи більшого масштабу щодо протидії загрозам з морського напрямку.

Список використаних джерел

1. ВМС України отримують гідроакустичну станцію «тронка» / 12:25 10.03.2018 URL: <http://opk.com.ua>.
2. В Одесі обговорили загрози безпеці в Азово-Чорноморському регіоні й ефективне реагування на випадки агресора / URL: <https://armyinform.com.ua/2019/11/v-odesi-obgovoryly-zagrozy-bezpeczi-v-azovo-chornomorskomu-regioni-j-efektyvne-reaguvannya-na-vypadky-agresora/>
3. Акт про результати раптової перевірки готовності Військово-Морських сил Збройних Сил України до виконання завдань з охорони підводного простору в межах територіального моря України в мирний час та інспекційної перевірки 1 та 5 бригад надводних кораблів Військово-Морських сил Збройних Сил України Головною інспекцією Міністерства оборони України [Текст] : [акт перевір. затверджений мін. обор. 01 черв. 2012 р.] / К.: МОУ, 2012. – 24 с.
4. Высоцкий, В. Морской щит России // Военная мысль. 2012. № 1. – С. 3–12.
5. Гетман, Н.Н. Анализ военно-политической обстановки и основные источники угроз национальной безопасности России с морских направлений / Н. Н. Гетман, С. А. Шатравин., СПб.: ВМА, 2000. – 146 с.

6. Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 года // Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.sops.ru/rus/reasearch/doctrina.asp>.
7. Ненашев, М.П. О формировании национальной морской политики России // Национальная морская политика России. – М.: Петровский двор, 2000. – С.7-24.
8. Высоцкий, А.Ф. Черноморско-Азовский бассейн (правовые вопросы использования пространства и ресурсов) / А. Ф. Высоцкий, В. П. Цемко – К.: Наук. думка, – 1991. – 252 с.
9. Концепція морської політики України. Проект від 20 вересня 1995 р. – Протокол засідання Президії Кабінету міністрів України №22 п.5 // Верховна Рада України: Законодавство України. / URL: <http://www.rada.gov.ua/laws/pravo/new/>.
10. Пирожков С.І. Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України / С. І. Пирожков // Стратегічна панорама . – 2003. - №1. – С. 93-106.

References

1. VMS Ukrainy otrymajut gidroakustychnu stanzhiju «tronka» [Ukrainian Naval Forces disallow the hydroacoustic station «tronka»]. (2018). Retrieved from <http://opk.com.ua> [in Ukrainian].
2. V odesi obgovoryly zagrozy bezpeczi v azovo chornomorskomu regioni j efektyvne reaguvannya na vypady agresora [In Odessa, they discussed the problem of contamination in the Azov-Chornomorsk region and an effective response to the aggressor's vipadi]. (2019). *armyinform.com.ua*. Retrieved from <https://armyinform.com.ua/2019/11> [in Ukrainian].
3. *Act pro rezultaty raptovoi perevirky gotovnosti Viiskovo-Morskyh Syl Zbroinyh Syl Ukrainy do vykonannya zavdan z ohorony pidvodnogo prostoru v mezhah terytorialnogo moray Ukrainy v myrnyi chas ta inspeksiinoi perevirky 1 ta 5 brygad nadvodnyh korabliv Viiskovo-Morskyh Syl Zbroinyh Syl Ukrainy Golovnoju inspeksieju Ministerstva oborony Ukrainy* [The act on the results of the rapid reconversion of the readiness of the Military-Naval Forces of the Western Ukrainian Forces of the Western Forces of Ukraine before the establishment of the establishment for the protection of the water space in the inter-territorial sea of Ukraine at the time of peace and the Inspection of the Naval Forces of the Ukrainian Naval Forces of the 1st and 5th brigades]. (2012). Kyiv: Ministry of Defense of Ukraine [in Ukrainian].
4. Vysoskii, V. (2012). Morskoi shchit Rossii [Marine Shield of Russia]. *Voennaya mysl' – Military Thought, 1*, 3–12 [in Russian].
5. Getman, N.N., & Shatravin, S.A. (2000). *Analysis of the military-political situation and the main sources of threats to Russia's national security from sea areas* [Analiz voenno-politicheskoi obstanovki i osnovnye istochniki ugroz nacional'noj bezopasnosti Rossii s morskikh napravlenij]. SPb.: VMA [in Russian].
6. Morskaya doktrina Rosiiskoi Federasii na period do 2020 [Maritime doctrine of the Russian Federation for the period up to 2020]. (n.d.). *www.sops.ru*. Retrieved from <http://www.sops.ru/rus/reasearch/doctrina.asp>. [in Russian].
7. Nenashev, M.P. (2000). O formirovanii nacional'noj morskoi politiki Rossii [On the formation of the national maritime policy of Russia]. In *National maritime policy of Russia* [Nacional'naya morskaya politika Rossii]. (pp. 7-24). Moskva: Petrovsky dvor [in Russian].
8. Vysotsky, A.F., & Tsemko, V.P. (1991). *Black Sea-Azov Basin (legal issues of using space and resources)* [Chernomorsko-Azovskij bassejn (pravovye voprosy ispol'zovaniya prostranstva i resursov)]. Kyiv: Nauk. dumka [in Russian].
9. Konsepsiay morskoi politiki Ukrainy. Proekt vid 20 veresnay 1995 r. – Protokol zasidannay Prezidii Kabinetu minisnriv Ukrainy №22 p.5 [Concept of Ukrainian Maritime Policy. Project vid 20 spring 1995 r. - Protocol of the Presidency of the Cabinet of Ministries of Ukraine No. 22 p.5]. Legislation of Ukraine]. *www.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://www.rada.gov.ua/laws/pravo/new/> [in Ukrainian].
10. Pyrozhhkov S.I. (2003). Konseptualni pidhody do formuvannya systemy nasionalnoi bezpeky Ukrainy [Conceptually go to the formation of the system of national security of Ukraine]. *Stratehichna panorama – Strategic Panorama, 1*, 93-106 [in Ukrainian].

О ВОПРОСЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ УГРОЗ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ С ПОДВОДНОГО ПРОСТРАНСТВА

О. Семененко, Ю. Добровольский, И. Целищев, В. Иванов, Т. Акинина, В. Дубовой

В статье рассматриваются угрозы национальной безопасности Украины с морского направления в мирное время в части, касающейся подводного пространства в пределах территориального моря Украины

Ключевые слова: *противокорабельная оборона, группировка кораблей, военно-морские силы.*

ON DETERMINATION OF THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE FROM THE UNDERWATER SPACE

O. Semenenko, Y. Dobrovolsky, I. Tselishchev, V. Ivanov, T. Akinina, V. Dubovyi

The main factors determining the threats to Ukraine's national security from the maritime direction in the part concerning the underwater space within the territorial sea of Ukraine are:

- *increase of naval forces and their armament by other countries of the Black Sea region;*
- *presence of territorial claims;*
- *unresolved issues regarding the borders of economic maritime zones and the distribution of the continental shelf;*
- *economic interests of Ukraine and encroachment on its natural resources;*
- *conducting intelligence activities in national waters;*
- *terrorism at sea.*

Comprehensive consideration of threats to the national security of Ukraine provides for the definition of each threat as large as possible its characteristics, which are subject to assessment (measurement) in quantitative or qualitative form. The threat description obtained in this way will be the so-called «Threat Passport». The threat passport is a document in which various data are entered, which comprehensively characterize this or that threat to national security in order to achieve the most complete picture of it.

The description of threats to Ukraine's national security from the maritime direction is proposed to be carried out according to the following characteristics:

- *the formation of the threat (real, potential). Potential threats are understood as such threats, the probability of their practical realization of which is low in the medium term, and real threats are those that already have examples of manifestation, and the probability of their actions is quite high in real time;*
- *the nature of the consequences (threat to the vital interests of the state, threat to the important interests of the state, threat to the peripheral interests of the state);*
- *scale of consequences (significant, moderate, insignificant, small);*
- *sources of origin (international relations, environmental problems, man-made problems);*
- *threat orientation (political sphere, military security, state border security, economic sphere, ecological sphere, information sphere);*
- *location (external, internal);*
- *form of manifestation (overt, covert);*
- *types of possible measures to counter the threat (political, diplomatic, economic, legal, military, information and psychological);*
- *required types of resources to counter (internal, external).*

The main tool for comprehensive consideration of threats to Ukraine's national security from the maritime direction in peacetime in the part concerning the underwater space within the territorial sea of Ukraine is the monitoring of the underwater situation.

Keywords: *anti-ship defense, grouping of ships, naval forces.*